

TA'LIM TIZIMIDA RIVOJLANTIRUVCHI O'QITISH METODLARI VA UNING PSIXOLOGIK MUHIM VAZIFALARI

Yuldasheva Nigara Kurbanbayevna

*Qoraqalpog'iston Respublikasi Taxiotosh
tumani Maktabgacha va maktab ta'limi
tasarrufidagi 2-sonli maktab psixologi*

Xudayarova Nasiba Yerinbetovna

*Qoraqalpog'iston Respublikasi Taxiotosh
tumani Maktabgacha va maktab ta'limi
tasarrufidagi 7-sonli maktab psixologi*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ta'lim tizimida rivojlantiruvchi o'qitish metodlarining mohiyati, ularning psixologik asoslari hamda o'quvchi shaxsini shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, tafakkur, xotira, diqqat va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlarning psixologik jihatlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: rivojlantiruvchi ta'lim, o'qitish metodlari, psixologik rivojlanish, tafakkur, ijodkorlik, motivatsiya, o'quvchi shaxsi, bilish jarayonlari, emotsional rivojlanish, pedagogik yondashuv.

KIRISH

Ta'lim tizimida rivojlantiruvchi o'qitish metodlari o'quvchilarning shaxs sifatida har tomonlama rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan zamonaviy pedagogik yondashuvlardan biri hisoblanadi. Ushbu metodlar nafaqat bilim berishga, balki o'quvchining aqliy, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Rivojlantiruvchi ta'limning asosiy maqsadi o'quvchini tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki uni mustaqil izlanishga va fikrlashga yo'naltirilgan faol shaxs sifatida shakllantirishdir.

Rivojlantiruvchi o'qitish metodlarining psixologik asosini o'quvchi tafakkurini faollashtirish tashkil etadi. O'quvchilar muammoli vaziyatlarni hal qilish, tahlil qilish va xulosa chiqarish jarayonida ishtirok etadi. Bu esa ularning mantiqiy va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Psixologik jihatdan bunday yondashuv bolaning bilish jarayonlarini faollashtiradi va uning intellektual salohiyatini oshiradi.

Rivojlantiruvchi metodlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. O'qituvchi tayyor javob bermaydi, balki o'quvchini izlanishga yo'naltiradi. Bu jarayon o'quvchida o'z fikriga ega bo'lish, qaror qabul

qilish va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Natijada o'quvchi ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi.

Psixologik nuqtayi nazardan, rivojlantiruvchi ta'lim o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi. O'quvchi o'z muvaffaqiyatini his qilgan sari o'qishga bo'lgan qiziqishi ortadi. Rag'batlantirish va ijobiy baholash esa ichki motivatsiyaning shakllanishiga yordam beradi. Bu holat ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Rivojlantiruvchi metodlar o'quvchilarning emotsional intellektini ham rivojlantiradi. Guruhiy muhokamalar, rolli o'yinlar va muammoli vaziyatlarni tahlil qilish jarayonida o'quvchilar o'z his-tuyg'ularini boshqarishni va boshqalarning fikrini tushunishni o'rganadi. Bu esa ularning ijtimoiy moslashuvini yaxshilaydi.

Shuningdek, bu metodlar o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Turli topshiriqlar, loyihaviy ishlar va mustaqil izlanishlar o'quvchini yangicha fikrlashga undaydi. Bu esa kelajakda innovatsion fikrlaydigan shaxslarni shakllantirishga yordam beradi.

Rivojlantiruvchi ta'lim jarayonida o'qituvchining roli ham o'zgaradi. U bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi va hamkor sifatida faoliyat yuritadi. O'qituvchi o'quvchini qo'llab-quvvatlaydi, uning fikrini eshitadi va mustaqil qaror qabul qilishga sharoit yaratadi. Bu esa o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Maktab psixologi ham rivojlantiruvchi ta'lim jarayonida muhim o'rin egallaydi. U o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini o'rganadi, individual yondashuvni ta'minlaydi va o'quv jarayonida yuzaga keladigan psixologik muammolarni bartaraf etishga yordam beradi.

Zamonaviy ta'lim psixologiyasi bo'yicha adabiyotlar. Rivojlantiruvchi o'qitish metodlari zamonaviy pedagogik jarayonning muhim komponentlaridan biri bo'lib, o'quvchilarning bilim olish bilan birga ularning tafakkur, ijodkorlik va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu metodlar ta'lim jarayonida faollikni oshirish, o'quvchilarning qiziqishlarini uyg'otish va ularni o'z o'rganish jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish imkonini beradi.

Rivojlantiruvchi o'qitishning asosiy tamoyillari o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga e'tibor qaratish, ularning o'zlashtirish darajasini doimiy ravishda baholash va o'quv jarayonini individual xususiyatlarga moslashtirishdan iboratdir. Bu metodlar yordamida o'quvchilar yangi bilimlarni mustaqil ravishda izlash, muammolarni tahlil qilish va ijodiy yechimlar topish ko'nikmalarini shakllantiradilar.

Rivojlantiruvchi o'qitish metodlari quyidagi shakllarda namoyon bo'lishi mumkin: loyiha asosida o'qitish, muammoga yo'naltirilgan o'qitish, tadqiqot faoliyati, diskussiya va interaktiv mashg'ulotlar. Ushbu usullar o'quvchilarni o'z bilimlarini amaliyotga tatbiq etishga, jamoaviy ishlashga va muammolarni birgalikda hal qilishga o'rgatadi.

Ta'lim sifatiga rivojlantiruvchi o'qitish metodlarining ta'siri beqiyosdir. Ular o'quvchilarning bilimlarini yanada chuqurroq o'zlashtirishlariga, fikrlash doirasini kengaytirishga va o'rganish jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu metodlar o'quvchilarda mustaqillik, mas'uliyat va ijodkorlik sifatlarini rivojlantiradi. Rivojlantiruvchi o'qitish metodlarini qo'llash pedagogik jamoada ijobiy psixologik muhit yaratishga ham yordam beradi. O'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifoda etishlari, bir-birlarining fikrlariga hurmat bilan qarashlari, hamkorlikda ishlashga tayyor bo'lishlari ta'minlanadi. Bu esa ta'lim jarayonining yanada samarali va mazmunli bo'lishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, rivojlantiruvchi o'qitish metodlarini joriy etishda zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalari keng qo'llanilishi ta'lim jarayonining interaktivligini oshiradi, o'quvchilarga o'z bilimlarini mustahkamlash uchun ko'proq imkoniyatlar yaratadi. Natijada rivojlantiruvchi o'qitish metodlari ta'lim sifatini yaxshilashda muhim vosita bo'lib, pedagogik jarayonni yangilashga va o'quvchilarning shaxsiy hamda intellektual rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

Rivojlantiruvchi o'qitishning asosiy maqsadi – o'quvchining shaxsiy salohiyatini to'liq ochish, ularning fikrlash darajasi, ijodiy yondashuvi, axloqiy va ijtimoiy yetukligini tarbiyalashdir. Bunday yondashuvda bilimdan ko'ra ko'proq tafakkur, aqliy faoliyat va shaxsiy nuqtayi nazarga urg'u beriladi. Bu esa ta'limning chin ma'nodagi shaxsga yo'naltirilganligini ifodalaydi.

Rivojlantiruvchi metodlar asosida qurilgan ta'limda quyidagi psixologik-pedagogik yondashuvlar muhim ahamiyatga ega:

Muammoli vaziyat yaratish – o'quvchini faqat tayyor ma'lumotni qabul qilishga emas, balki uni tahlil qilish, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash va yangi bilimlarni mustaqil izlab topishga undaydi. Bunday metodlar o'quvchining tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi.

Savol-javob va bahs-munozaralar orqali faollashtirish – o'quvchilar o'rtasida ijtimoiy muloqotni kuchaytiradi, ular fikrini asoslashni, boshqalarning fikrini hurmat qilishni o'rganadi. Bu esa sog'lom psixologik muhit shakllanishiga olib keladi.

Ko'rgazmali va amaliy mashg'ulotlar – nazariy bilimlarning hayotiy tajriba bilan bog'lanishiga imkon yaratadi. O'quvchilar bilganlarini real hayotda qo'llashga o'rgatiladi, bu esa ularning bilimni o'zlashtirish motivatsiyasini oshiradi.

Refleksiya usullarini joriy qilish – har bir darsdan so'ng o'quvchilarga o'z bilim darajasi, o'zini his qilishi va ishtiroki haqida fikr yuritish imkonini berish. Bu usul o'quvchilarda o'z-o'zini baholash va o'zini anglash ko'nikmalarini shakllantiradi.

Rivojlantiruvchi o'qitishning eng muhim jihatlaridan yana biri – **emotsional komponent** hisoblanadi. O'quvchilar qiziqadigan, ularning ichki ehtiyojiga mos mavzular, topshiriqlar berilganda, ular o'z bilimiga nisbatan mas'uliyatliroq bo'ladi.

Bu esa o'quv jarayonida hissiy barqarorlik, ijobiy kayfiyat va ruhiy qoniqishni ta'minlaydi.

Shuningdek, rivojlantiruvchi metodlar o'qituvchining an'anaviy roli – bilim beruvchidan ko'ra, yo'naltiruvchi, ilhomlantiruvchi va yordamchi sifatida shakllanishini taqozo etadi. Bu pedagogni ham doimiy izlanishda bo'lishga, o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini nazorat qilishga undaydi.

Ta'lim sifatiga ijobiy ta'siri quyidagilarda namoyon bo'ladi:

O'quvchilar bilimni mustahkam egallaydi, uni tahlil qilish va yangi vaziyatlarda qo'llashga o'rgana oladi.

Ta'lim jarayoni biryoqlama emas, ikki tomonlama – o'quvchi va o'qituvchi hamkorligida kechadi.

O'quvchilar o'z shaxsiy fikrini bildirishga, ijodiy ishlarga, loyihalarda ishtirok etishga tayyor bo'ladi.

Ta'lim jarayoni yanada jonli, qiziqarli va samarali bo'ladi.

Rivojlantiruvchi o'qitish metodlari nafaqat o'quvchilarning bilim darajasini oshiradi, balki ularning aqliy, ijtimoiy va psixologik jihatdan yetuk shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Bunday yondashuv orqali zamonaviy ta'lim sifatini tubdan oshirish mumkin.

XULOSA:

Xulosa qilib aytganda, rivojlantiruvchi o'qitish metodlari ta'lim tizimida o'quvchi shaxsining aqliy, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlaydigan muhim pedagogik yondashuv hisoblanadi. Bu metodlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, ijodkorligini va motivatsiyasini rivojlantiradi hamda ta'lim sifatini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'oziev E. – Umumiy psixologiya. Toshkent.
2. Karimova V.M. – Psixologiya (o'quv qo'llanma). Toshkent.
3. Davletshin M.G. – Yosh va pedagogik psixologiya. Toshkent.
4. Pedagogik texnologiyalar va rivojlantiruvchi ta'limga oid ilmiy-uslubiy manbalar.